

Dynamic of the historical bloc after the change of the Siamese regime^{***}

Weerachon Gedsakul^{*}

Watcharabon Buddharaksa^{**}

Abstract

This article aimed to study the role of "Khana Ratsadorn" as an important historical bloc in Siam Revolution. The group could pertain its political power from 1932 to 1947. Thus, studying the significant of 1932 revolution as the context of interrelation within the bloc could reveal that the group was caught in a complex relationship. Since, 1932 to 1947, "Khana Ratsadorn" had not been unified, strong, assured, and unchangeable, but the group was fluid and inclined toward a competition to lead between different factions.

^{*} Pd.D Candidate, Faculty of Social Sciences, Naresuan University,

Email: weerachong61@nu.ac.th

^{**} Associate Professor Dr., Political Science Program, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Email: watcharabonb@nu.ac.th

^{***} This article is a part of the dissertation entitled "An Installation of Political Thought among the People's Party A.D.1932-1947." in Political Program, Faculty of Social Sciences, Naresuan University.

^{****} Received October 3, 2022; Revised November 26, 2022; Accepted 6 December, 2022

Keywords: The people's party; Historical bloc; Siamese revolution of 1932.

การเคลื่อนไหวของกลุ่มประวัติศาสตร์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ***

วีรชน เกษสกุล*

วัชรพล พุทธรักษา**

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษา “คณะราษฎร” ในฐานะที่เป็นกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม และเป็นกลุ่มที่สามารถครองอำนาจนำทางการเมืองการปกครองสยามได้ นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ. 2490 โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนได้ใช้แนวความคิดว่ากลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ เป็นกรอบในการแสวงหาความรู้ และเป็นเครื่องมือในการที่จะช่วยเผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์ภายในกลุ่มประวัติศาสตร์ดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า “คณะราษฎร” ภายใต้บริบท

* นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, อีเมล: weerachong61@nu.ac.th

** รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, อีเมล: watcharabonb@nu.ac.th

*** บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่องการจัดวางความคิดทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎร พ.ศ. 2475 – 2490

**** ได้รับบทความ 3 ตุลาคม 2565; แก้ไขปรับปรุง 26 พฤศจิกายน 2565; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 6 ธันวาคม 2565

ทางสังคมและการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยามจนถึงพ.ศ. 2490 เป็นกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้มีความเป็นเอกภาพ แข็งทื่อ แน่นนอน และตายตัว หากแต่ภายในกลุ่มมีความเคลื่อนไหว และมีความพยายามในการช่วงชิงการนำของกลุ่มย่อย ๆ ภายในอยู่เสมอ

คำสำคัญ : คณะราษฎร, กลุ่มทางประวัติศาสตร์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

บทนำ

หากกล่าวถึงประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองไทย หนึ่งในเหตุการณ์ที่มีความสำคัญและมีประเด็นที่เป็นข้อถกเถียงมากที่สุดเหตุการณ์หนึ่ง นั่นคือเหตุการณ์เกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม” ทั้งนี้ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างเป็นวงกว้าง แม้ว่าในปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) เหตุการณ์ดังกล่าวจะผ่านมาแล้ว 90 ปี แต่ก็ยังคงมีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ อีกทั้งยังมีข้อถกเถียงใหม่ ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากผลงานทางวิชาการในช่วง 10 – 15 ปีที่ผ่านมา เช่น ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ (2552) ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ (2556) คณะการเมืองหลังการปฏิวัติสยาม (2560) อยากจำแต่กลับลืม (2561) เลือดน้ำเงิน ซ้ายไม่จริง ขวาไม่แท้ และประชาธิปไตยในอุดมคติ (2561) ราษฎรธิปไตย: การเมือง อำนาจ และความทรงจำของ(คณะ)ราษฎร (2562) หลังบ้านคณะราษฎร กองทัพคณะราษฎร (2564) ราษฎรปฏิวัติ ชีวิตและความฝันใฝ่ของคนรุ่นใหม่สมัยคณะราษฎร (2565) ปฏิวัติที่ปลายล้น (2565) เป็นต้น

ทั้งนี้ จากผลงานทางวิชาการจำนวนมาก หากพิจารณาจากลักษณะของโครงเรื่องในการนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ผู้เขียน

เห็นด้วยกับนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่ได้แบ่งแบบแผนในการนำเสนอออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 ดำเนินเรื่องแบบคนรักเจ้า หรือกลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มที่ 2 ดำเนินเรื่องแบบนิยมคณะราษฎร หรือกลุ่มเกลียดเจ้า และกลุ่มที่ 3 ดำเนินเรื่องแบบกลาง ๆ โดยผสมผสานเรื่องต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้งมีความพยายามในการสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ ๆ เพิ่มเติมเข้าไปในเรื่องที่เคยมีอยู่แต่เดิม (โปรดดูรายละเอียดในนครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2547, น. 16)

แต่อย่างไรก็ดี จากการพยายามทบทวนวรรณกรรมงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ผู้เขียนพบว่า การนำเสนอทั้ง 3 รูปแบบตามทีนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้จำแนกเอาไว้ มีลักษณะหนึ่งอย่างหนึ่งที่ทั้ง 3 รูปแบบมีเหมือนกัน (เท่าที่ผู้เขียนสังเกตเห็นในตอนนี) คือการกล่าวถึง “คณะราษฎร” ในฐานะที่เป็นตัวแสดงหลัก นอกจากนี้ในวงวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขารัฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ต่างมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า นับตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะผู้ก่อการปฏิวัติที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ และมีอำนาจในการบริหารประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ภายใต้อำนาจทางการเมืองดังกล่าว การเมืองการปกครองของสยามประเทศอยู่ภายใต้การครองอำนาจนำ (Hegemony) ของกลุ่มคณะราษฎรจนกระทั่งเกิดการรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 เหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นเอาไว้ว่านั่นคือจุดสิ้นสุดการครองอำนาจนำทางการเมืองของคณะราษฎร (ณัฐพล ใจจริง, 2562, น. 7; ชาตรี ประภิตนทการ, 2552, น. 4; สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 65; สุชิน ตันติกุล, 2557, น. 6) ยิ่งกว่านั้นนักวิชาการบางท่านได้เรียกช่วงเวลาดังกล่าวว่า “ยุคคณะราษฎร”¹

¹ ชาตรี ประภิตนทการ (2552, น. 5) ได้นิยามศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาระหว่าง 2475-2490 ว่าศิลปะ “คณะราษฎร” และสถาปัตยกรรมคณะราษฎร” ส่วนสุธาชัย ยิ้ม

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากข้อคิดเห็นของสมเกียรติ วันทะนะะ ที่พยายามชี้ให้เห็นว่าการปฏิวัติสยาม 2475 เต็มไปด้วยความขัดแย้ง และเต็มไปด้วยการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งไม่ได้ดำรงอยู่ง่าย ๆ เพียงระหว่างพลังฝ่ายปฏิวัติกับพลังฝ่ายปฏิบัติราชการปฏิวัติเท่านั้น ในฝ่ายปฏิวัติหรือฝ่ายต้านปฏิวัติด้วยกันเอง หรือฝ่ายที่สามที่สี่ หรืออื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงหรือเกี่ยวข้องแบบเบาบาง ก็ยังเต็มไปด้วยความแตกต่าง ลักลั่น และขัดแย้ง การสรุปเป็นกรอบที่แน่นอนตายตัวแบบขาว/ดำ จึงเป็นข้อที่ควรหลีกเลี่ยงทางวิชาการ ทั้งนี้เพราะไม่ได้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทางสังคมการเมืองของผู้คนแต่อย่างใด² (สมเกียรติ วันทะนะะ, 2533, น. ช-ช) ผู้เขียนจึงมีข้อคิดเห็นว่าหากย้อนกลับไปทำความเข้าใจ “คณะราษฎร” ในฐานะที่เป็นตัวแสดงหลักอย่างละเอียดอาจจะช่วยเผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนจึงจะใช้แนวความคิด “ขบวนการไฟสาย 2475”³ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ผู้เขียนได้ประยุกต์ต่อมาจากแนวความคิด “กลุ่ม

ประเสริฐ (2551, น. 35) อธิบายว่าการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้น “สมัยแห่งคณะราษฎร” อย่างเป็นทางการ

² ต่อประเด็นดังกล่าวผู้เขียนมีข้อคิดเห็นว่าการที่สมเกียรติ วันทะนะะ พยายามที่จะเสนอว่าควรหลีกเลี่ยงการอธิบายแบบขาว/ดำ หรือในลักษณะที่เป็นขั้วตรงกันข้ามนั้น เป็นการสนับสนุนให้มีการผลิตงานตามแบบที่สามที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้ทำการจัดประเภทเอาไว้ กล่าวคือ ควรดำเนินเรื่องแบบกลาง ๆ โดยผสมผสานเรื่องต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้งควรที่จะมีการสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ ๆ เพิ่มเติมเข้าไปในเรื่องที่เคยมีอยู่แต่เดิม ซึ่งในงานชิ้นนี้ผู้เขียนเองเห็นด้วยกับข้อเสนอของสมเกียรติ วันทะนะะ จึงพยายามที่จะตระหนักเสมอว่าต้องนำเสนอเนื้อหาอย่างตรงไปตรงมา ตามข้อเท็จจริงและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ

³ สำหรับสาระสำคัญของแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 มีลักษณะและสาระสำคัญพื้นฐานเช่นเดียวกับแนวคิดกลุ่มประวัติศาสตร์ กล่าวคือ มีลักษณะเป็นโครงกรอบขนาดใหญ่ที่เกิดจากการใน

ประวัติศาสตร์” (Historical bloc) มาเป็นเครื่องมือในการอธิบายถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่เป็นตัวแสดงหลักของเหตุการณ์อย่าง “คณะราษฎร” ในการนี้ เพื่อให้เห็นภาพของการเลื่อนไหลของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ผู้เขียนจะลำดับการนำเสนอออกเป็นประเด็นย่อย ๆ ดังต่อไปนี้

1. การก่อตัวของคณะผู้ก่อการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475

ทุกคนชั้นมาชนิกประสานกัน (Fusion) อย่างมีเอกภาพระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกันชัดเจน เช่น เอกภาพระหว่างธรรมชาติและจิตวิญญาณ เป็นเอกภาพของสิ่งซึ่งมีความแตกต่างกัน ถึงแม้ว่าภายใต้การมารวมตัวกันจะมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อย ๆ หรือแม้กระทั่งเกิดการเปลี่ยนอำนาจของกลุ่มก้อนทางอำนาจ (Power bloc) จากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง แต่กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีฐานะเป็นองค์รวมเชิงโครงสร้างได้โครงสร้างขนาดใหญ่ก็ยังคงดำรงอยู่ และยังคงมีการเลื่อนไหลอยู่เสมอ (Gramsci, 1971, p. 137; Adamson, 1980 อ้างถึงในเก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2557, น. 48) ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มพรรคการเมือง กลุ่มกองทัพ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มทุนอุตสาหกรรม ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะมีผลประโยชน์หรืออุดมการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เหมือนกัน มาร่วมมือกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มย่อยต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะเกิดความขัดแย้ง และมีการเคลื่อนตัวไปเกิดกลุ่มใหม่ หากแต่องค์รวมเชิงโครงสร้างก็ยังคงดำรงอยู่ อนึ่ง ในการพยายามสร้างแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 ผู้เขียนต้องการที่จะให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นจากมุมมองของแนวคิดกลุ่มประวัติศาสตร์ อีกทั้งเพื่อเป็นการตระหนักว่าแนวความคิดกลุ่มประวัติศาสตร์เป็นแนวคิดที่ก่อตัวขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมของอิตาลี และกลุ่มประเทศในสังคมตะวันตก ก่อนที่จะหลอมรวมและตกผลึกออกมาเป็นแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าว ซึ่งเป็นบริบททางสังคมการเมืองที่มีความแตกต่างไปจากบริบททางสังคมการเมืองไทยในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และประเด็นสำคัญอีกประการ คือแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 ถูกประยุกต์ขึ้นมาเพื่ออธิบายประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของกลุ่มคณะราษฎรเป็นการเฉพาะเท่านั้น (โปรดดูรายละเอียดใน วีรชน เกษสกุล และวัชรพล พุทธิรักษา, 2565, น. 7-11; วีรชน เกษสกุล และศิริวิษุฒ์ จามพัฒน์, 2565)

“คณะราษฎร” ก่อตัวขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส⁴ เมื่อคณะราษฎรได้ทำการจัดตั้งองค์การอย่างเป็นทางการสำเร็จ จากนั้นกลุ่มแกนนำได้ดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยวิธีการในทางลับ โดยเริ่มจากการให้หัวหน้าสายแต่ละสายหาสมาชิกเพิ่มอีกสายละ 2 คน แล้วค่อย ๆ แยกไปเป็นหัวหน้าสายย่อยแตกสาขาออกไป โดยการคัดเลือกสมาชิกจะต้องคำนึงถึงความเสี่ยงต่อชาติอย่างแท้จริง ทั้งความกล้าหาญ และความสามารถในการรักษาความลับ (ปริทัศน์ พนมยงค์, 2557, น. 130-131) นอกจากนี้ ปริทัศน์ พนมยงค์ ยังได้เสนอต่อที่ประชุมจัดตั้ง “คณะผู้ก่อการ” (Promoters) และที่ประชุมมีมติเห็นชอบว่าจะควรที่จะต้องมีผู้ก่อการ ซึ่งประกอบเป็นกองหน้าของราษฎร (Vanguard) อีกทั้งยังได้มีการจำแนกสมาชิกคณะราษฎรออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ดี1. จะเป็นบุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจ ดี2. จะเป็นบุคคลที่ได้รับคำชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว และ ดี3. จะเป็นบุคคลที่จะได้รับคำชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจ ภายหลังจากการยึดอำนาจรัฐได้มีท่าทีว่าจะประสบความสำเร็จมากกว่าเป็นความไม่สำเร็จ (ปริทัศน์ พนมยงค์, 2542, น. 24-26)

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากการก่อตัวจนกระทั่งเมื่อถึงการภารกิจควบคุมตัวเจ้านาย และนายทหารคนสำคัญมาไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม รวมทั้งสามารถเข้าควบคุมหน่วยงานการสื่อสารไว้ได้สำเร็จ จะเห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นของขบวนการดังกล่าว มี

⁴ ผู้ร่วมก่อตั้งครั้งแรก 7 คน ประกอบไปด้วย 1. นายปริทัศน์ พนมยงค์ 2. นายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ 3. นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี 4. นายร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี 5. หลวงสิริราชไมตรี 6. นายด้วง ลพานู 7. นายแนบ พหลโยธิน (ปริทัศน์ พนมยงค์, ใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2475, น. 128 ; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553, น. 296 – 297 ; ชาลววิทย์ เกษตรศิริ และ อังรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2547, น. 25 – 26 ; อังรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ, 2543, น. 14)

ผู้ร่วมเดินทางเพียงแค่ 7 คน ก่อนที่ต่อมามีสมาชิกเพิ่มเข้ามาอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมาจาก 3 กลุ่มหลัก ๆ ประกอบด้วย กลุ่มทหารบก กลุ่มทหารเรือ และกลุ่มพลเรือน⁵

2. รอยร้าวแห่งความขัดแย้งของคณะผู้ก่อการปฏิวัติ

ภายหลังจากที่คณะผู้ก่อการได้ปฏิบัติภารกิจควบคุมตัวเจ้านาย และนายทหารคนสำคัญที่มีอำนาจในการสั่งการเพื่อต่อต้านการยึดอำนาจไว้ได้เกือบทั้งหมด มาไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม รวมทั้งสามารถเข้าควบคุมหน่วยงานการสื่อสารไว้ได้สำเร็จในช่วงเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (ชาลวิททย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2560: 145) ในเวลา 16.00 น. ก็ได้มีการเชิญเหล่าเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ มาประชุมกับกลุ่มของคณะผู้ก่อการที่พระที่นั่งอนันตสมาคม⁶ (ปั้น บุญยเกียรติ และเฮง เล้ากระจำง, 2475: 20-21)

อนึ่ง ภายหลังจากที่ควบคุมสถานการณ์ในพระนครเอาไว้ได้ คณะผู้ก่อการปฏิวัติได้ทำการส่งโทรเลขไปถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งในช่วงเวลานั้นพระองค์ทรงแปรพระราชฐานประทับ ณ พระราชวังไกลกังวลหัวหิน โดยเนื้อความของโทรเลขฉบับดังกล่าวมีความว่า *“คณะราษฎรไม่ประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันใหญ่ยิ่งก็เพื่อจะมีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไปโดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น”* และในตอนบ่ายของวันเดียวกันก็ได้มีการแจกจ่ายคำประกาศคณะราษฎรฉบับของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่

⁵ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน “บัญชีรายนามและตำแหน่งหน้าที่ราชการของผู้ก่อการฯ 24 มิ.ย. 2475” (ทจช.(2) สร.0202.35/26) และใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2553, น. 469 – 473)

⁶ กล่าวโดยสรุป สารสำคัญของการประชุมครั้งนี้ คือแกนนำคณะผู้ก่อการพยายามจะชี้แจงให้เหล่าเสนาบดีและปลัดทูลฉลอง ทราบถึงแนวปฏิบัติต่าง ๆ ภายหลังจากที่คณะผู้ก่อการได้ทำการยึดอำนาจการปกครองไว้สำเร็จ (โปรดดูรายละเอียดใน ปั้น บุญยเกียรติ และเฮง เล้ากระจำง, 2475, น. 21-23)

เขียนขึ้นตามลำพังตั้งแต่คืนก่อนการปฏิวัติ (ปั่น บุญยเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475, น. 3-4; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553, น. 308-309)

ขณะที่สถานการณ์ที่พระราชวังไกลกังวล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้มีการตรัสเรียกเจ้านายผู้ใหญ่ และเสนาบดีมาเฝ้าพระบาทเพื่อประชุมหารือว่าจะยอมตามคำเรียกร้องของคณะราษฎรหรือจะต่อสู้ ซึ่งในการประชุมดังกล่าวมีความเห็นแยกกันเป็นสองฝ่าย โดยฝ่ายข้างมากเห็นว่าควรสู้เพื่อรักษาพระเกียรติ ส่วนที่ประชุมฝ่ายเสียงข้างน้อยแสดงข้อคิดเห็นว่า ไม่ควรที่จะสู้รบ เพราะคณะราษฎรไม่ได้ตั้งใจจะกำจัดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากราชบัลลังก์ หรือประทุษร้ายต่อพระองค์ท่าน ตรงกันข้ามเขาได้อัญเชิญให้ทรงครองราชย์ต่อไป ขอเพียงแต่ให้พระราชทานรัฐธรรมนูญเพื่อนำการปกครองระบอบรัฐสภาไปสู่ประเทศเท่านั้น ครั้นหลังจากที่ทั้งสองฝ่ายในที่ประชุมซึ่งได้มีการโต้แย้งในหลายประการด้วยกัน ผลสุดท้ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีพระบรมราชวินิจฉัย และทรงรับสั่งว่า กระหม่อมฉันเห็นว่าถ้ายอมเสีย บ้านเมืองก็จะเป็นปกติต่อไป แต่ถ้าไม่ยอมจะมีข้อเสียหายหลายประการ คือ 1.คนไทยจะต้องรบกันเองต้องเสียเลือดเนื้อ เพราะพระองค์ 2. เพื่อช่วยชีวิตพระญาติพระวงศ์ที่ถูกจับกุมตัวไว้ และ 3. ประเทศเราเป็นประเทศเล็ก ถ้าเกิดยุ่งเพราะฆ่าฟันกันเองจะทำให้ประเทศใหญ่ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้อง อาจต้องเสียเอกราชก็ได้ ฉะนั้น จึงเห็นว่ายอมเสียดีกว่า (หลวงโหมรอยุธยา, 2520, น. 40; เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, 2499, น. 109-111)

ต่อจากนั้น คณะผู้ก่อการก็ได้มีคำสั่งแผนกทหารเรือ แต่งตั้งให้หลวงศุภชลาศัย เป็นผู้บังคับการเรือเพื่อเชิญเสด็จกลับสู่พระนคร โดยใช้เรือรบหลวงสุโขทัยเป็นเรือรับเสด็จ แต่อย่างไรก็ดีเมื่อหลวงศุภชลาศัยเดินทางมาถึงวังไกลกังวล และได้เข้าเฝ้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7⁷ จากนั้นก็ได้มีการโทรเลขกลับไปยังพระนคร โดยแจ้งว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จกลับพระนครโดยรถไฟพระที่นั่ง ซึ่งเป็นการสมพระเกียรติ อีกทั้งการเดินทางโดยเรือไม่เป็นที่ทรงพระสำราญพอ เมื่อแกนนำคณะผู้ก่อการที่อยู่พระนครได้รับโทรเลขดังกล่าวแล้ว ก็อนุโลมตามพระราชประสงค์ ครั้นเวลาประมาณ 24.37 น. ในวันเดียวกัน ขบวนรถไฟพระที่นั่งก็มาถึงที่สถานีจิตรลดา (ปิ่น บุณยเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475, น. 32-33; ยาสุกิจิ ยาดาเบ, 2563, น. 39)

ในเช้าวันต่อมา ตัวแทนของคณะผู้ก่อการได้เข้าเฝ้าฯ และนำเอกสารสำคัญไปทูลเกล้าฯ ถวายกฎหมาย 2 ฉบับ เพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย ซึ่งกฎหมายทั้ง 2 ฉบับนั้นได้แก่ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 และพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน ทว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยเพียงพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ส่วนร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินพระองค์ทรงขอศึกษารายละเอียดอย่างถี่ถ้วนก่อน โดยทรงนัดว่าวันรุ่งขึ้นเวลา 17 นาฬิกา จะทรงตอบให้ทราบเป็นทางการ (ปิ่น บุณยเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง,

⁷ พระมหามานตรี ศรีอรรถศรีสมุหะ ผู้อยู่ในเหตุการณ์วันนั้นได้บันทึกไว้ว่า สมุหราชองครักษ์ได้เชิญให้เฉพาะหลวงศุภชลาศัยเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวบนพระตำหนักเป็นเวลาเกือบชั่วโมง และเมื่อกลับมากลับมาเห็นได้ว่าหลวงศุภชลาศัยมีท่าทีแช่มชื่นขึ้นมาก แต่ก็ยังคงต้องใช้ผ้าเช็ดหน้าซับเหงื่ออยู่เป็นระยะทั้งที่อากาศในตอนเช้าของวันนั้นไม่ได้ร้อนอะไรเลย นอกจากนี้ท่านยังได้ยืนยันคนกล่าวว่า หลวงศุภชลาศัยมีท่าทีประหม่า สุ่มเสี่ยงฟังไม่ได้ศัพท์อีกด้วย ก่อนที่ต่อมาสักกระยะก็จะตั้งสติได้ (โปรดดูรายละเอียดใน ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาเอก หลวงศุภชลาศัย, 2508, น. (19)-(22))

2475, น. 33-35; เสถียร ศุภโสภณ, 2536, น. 116-117; ยาศุกิจิ ยาตาเบ, 2563, น. 41-43)

จากบริบททางการเมืองที่ได้กล่าวมาในข้างต้น หากไม่พิจารณาอย่างละเอียด ก็จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ภายในกลุ่มของคณะผู้ก่อการจะยังคงดำเนินไปอย่างปกติ แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏกลับพบว่าทรศนะทางการเมืองของสมาชิกภายในกลุ่มเริ่มที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ปรากฏในประกาศฉบับที่ 1⁸ กับหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว⁹ แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าทรศนะดังกล่าวของสมาชิกภายในกลุ่มจะมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในแง่ของอุดมการณ์ทางการเมือง แต่ทว่ายังคงมีเจตจำนงบางประการที่ยึดเหนี่ยวให้สมาชิกภายในกลุ่มยังคงดำเนินกิจกรรมทางการเมืองร่วมกันต่อไปได้

3. จากสมาชิกคณะราษฎรสู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ครั้นเมื่อถึงวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญ แต่ได้ทรงเติมคำว่า “ชั่วคราว” เอาไว้ที่ย่อหน้าแรกของร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จากนั้นได้มีการประกาศรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวในช่วงเช้าของวันถัดไป และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่

⁸ “...ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้อธิปไตยต่อชาติ และก็เป็นภาระที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย (Republic) กล่าวคือ **ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา...**” (เน้นโดยผู้เขียน) (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ปั่น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจำง, 2475, 13-18)

⁹ “...ถ้าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ตอบปฏิเสธก็ดี หรือไม่ตอบภายใน 1 ชั่วนาฬิกา นับแต่ได้รับหนังสือนี้ก็ดี คณะราษฎรจะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน **โดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์**” (เน้นโดยผู้เขียน) (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ปั่น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจำง, 2475: 4-5)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย (ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563, น. 44-45) ในวันถัดมาได้มีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรก โดยการประชุมดังกล่าวได้มีการแต่งตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นจำนวน 70 คน¹⁰ รวมทั้งได้มีการแต่งตั้งให้ พระยามโนปกรณนิติธาดา ดำรงตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร (ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน) และคณะกรรมการราษฎรอีก 14 คน¹¹ (คณะรัฐมนตรีในปัจจุบัน) (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475, น. 1-12) ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่สำเร็จ นอกเหนือไปจากการเร่งแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ โดยการจัดทำโครงการช่วยเหลือผู้ว่างงาน และออกมาตรการยกเลิกภาษีกว่า 10 ประเภท รัฐบาลใหม่ยังได้เน้นหนักไปที่การดำเนินการปรับกลไกการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ยังได้มี

¹⁰ ในจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราวจำนวน 70 คน สามารถจำแนกออกเป็น 3 ส่วนดังนี้ ส่วนแรกเป็นสมาชิกของคณะราษฎร 33 คน ส่วนที่สองเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ 32 คน และส่วนที่สามเป็นกลุ่มคนซึ่งอยู่นอกวงราชการ 5 คน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553, น. 313)

¹¹ คณะกรรมการราษฎรชุดแรก ประกอบด้วย 1.นายพลเรือตรี พระยาปรีชาชุลยบุตร (วัน จารุภา) 2. มหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) 3.นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) 4.นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) 5.นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) 6.อำมาตย์เอก พระยาประมวญวิชาพุล (วงศ์ บุญหลง) 7.นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ์ (วัน ชูถิ่น) 8.นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม (แปลก พิบูลสงคราม) 9.นายนาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) 10.อำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) 11.รองอำมาตย์เอก หลวงเดชสทกรณ (หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์) 12.รองอำมาตย์เอก ต้ว ลพานุกรม 13.รองอำมาตย์เอก ประยูร ภมรมนตรี และ 14.นายเนบ พหลโยธิน โดยผู้ถูกเสนอชื่อทั้ง 14 คน ได้รับการลงมติคะแนนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกินกว่าครึ่ง จึงถือได้ว่ารัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญของสยามประเทศได้เกิดขึ้นอย่างอันสมบูรณ์แล้ว (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475, น. 11-12)

การส่งผู้แทนเดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ เพื่อทำการโฆษณาอุดมการณ์ของการปฏิวัติ (ฎิริ พวงศ์เจริญ, 2563, น. 30; ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563, น. 56-57)

จากบริบททางการเมืองดังกล่าว ถือเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมทางการเมืองสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหว (Dynamic) และการแปรรูป (Transformation) ของกลุ่มที่ครองอำนาจนำของสยามประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากการที่กลุ่มคณะผู้ก่อการได้เข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง รวมทั้งมีการตั้งข้าราชการประจำ และนักธุรกิจ เข้ามาร่วมด้วย จากปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ผู้เขียนจึงตั้งข้อสงสัยว่าการเข้ามาร่วมกิจกรรมทางการเมืองของข้าราชการประจำและกลุ่มนักธุรกิจ คนกลุ่มนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎรหรือไม่หากพิจารณาจากการจำแนกคุณลักษณะของสมาชิกคณะราษฎร¹² (ตามที่ได้อภิปรายไปแล้วในหัวข้อที่ 1) แต่หากพิจารณาจากแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า มันคือการเคลื่อนไหวของกลุ่มก่อนทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายเงื่อนไขหรือเจตจำนงบางอย่างได้บรรลุแล้ว ขณะเดียวกันก็ได้เกิดเงื่อนไขหรือเจตจำนงใหม่ขึ้นตามบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไป ดังนั้นจึงมีคนหรือกลุ่มคนในฐานะที่เป็นกลุ่มพลังทางสังคมเพิ่มเข้ามาใหม่ด้วยเจตจำนงใหม่บางประการที่เกาะเกี่ยวกับสมาชิกบางคนบางกลุ่มที่ดำรงอยู่แต่เดิม และบางคนก็ออกจากกลุ่มไปเนื่องจากได้บรรลุเจตจำนงของเขาแล้ว

¹² สมาชิกคณะราษฎรออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ตี1. จะเป็นบุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจ ตี2. จะเป็นบุคคลที่ได้รับคำชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว และ ตี3. จะเป็นบุคคลที่จะได้รับคำชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจภายหลังที่การยึดอำนาจรัฐได้มีท่าทีว่าจะเป็นผลสำเร็จมากกว่าเป็นความสำเร็จ (ดูในหัวข้อที่ 1.)

4. ปัญหาความขัดแย้งครั้งใหม่ภายใต้การปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ

ภายใต้บริบททางสังคมการเมืองหลังการเข้าสู่การปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ เห็นได้ว่ารัฐบาลใหม่กำลังจะเผชิญกับวิกฤตการณ์รอบด้าน¹³ จนกระทั่งในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2475 สมาชิกคณะผู้ก่อการปฏิวัติได้รวมตัวกันเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เพื่อทำพิธีขอขมาลาโทษด้วยพระกถาถวายดอกไม้ธูปเทียน¹⁴ และพระองค์ก็ได้ทรงมีพระราชดำรัสตอบกลับไปว่า

¹³ หลังจากการตั้งรัฐบาลใหม่ ได้เกิดการร้องเรียนและร้องทุกข์ต่อฝ่ายคณะราษฎรเป็นจำนวนมาก ทั้งในส่วนของภาครัฐ และเอกชน หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวทุกวันเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับเรื่องการร้องทุกข์ และข้อเรียกร้องตามใจชอบ ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลต้องจัดตั้งคณะกรรมการรับเรื่องราวร้องทุกข์จากราษฎรขึ้นมา และได้ห้ามไม่ให้หนังสือพิมพ์ทำข่าวเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการร้องทุกข์ ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ก็ได้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคอมมิวนิสต์ โดยมีการออกมาแจกจ่ายใบปลิวตามท้องถนนในยามวิกาลเป็นระยะ อีกทั้งยังมีกลุ่มกุลิสถกภาพประมาณกว่าสามพันคน ได้ทำการนัดหยุดงานเพื่อเรียกร้องค่าตอบแทน (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2563, น. 33-34; ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563, น. 58-59) ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองดังกล่าว การดำเนินนโยบายของรัฐบาลเป็นไปอย่างช้า ๆ ข้อเสนอหลัก 6 ประการที่ได้เคยประกาศเอาไว้ เช่นการพัฒนาอุตสาหกรรม การเพิ่มสวัสดิการทางสังคม การขยายการศึกษา เป็นต้น ไม่ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม มีแต่เพียงการออกประกาศว่า การคลังของประเทศยังคงมีเสถียรภาพ และประชาชนไม่ต้องวิตกกังวลแต่ประการใด ด้วยสภาวะดังกล่าวส่งผลให้ความไม่พึงพอใจของประชาชนขยายเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น (ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563, น. 59)

¹⁴ เนื้อหาสำคัญในคำกราบบังคมทูลมีความว่า “...ก็เนื่องด้วยใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงตั้งพระราชอุทัยดีต่อประชาชนชาวสยาม และทรงกรุณาช่วยเหลือส่งเสริมทุกประการ ตลอดจนพระราชทานอภัยโทษแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าโดยพระราชกำหนดนิรโทษกรรมนั้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งนี้ย่อมตระหนักอยู่แก่ใจพวกข้าพระพุทธเจ้าแล้ว การที่พวกข้าพระเจ้าได้ประกาศข้อความในวันเปลี่ยนแปลงด้วยถ้อยคำรุนแรงกระเทือนถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและพระบรมวงศานุวงศ์ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จทันทีทันใดเป็นใหญ่ สมเด็จพระมหากษัตริราชในพระบรมราชวงศ์จักรี

“ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่งในกรที่ได้มาทำพิธีขอขมาต่อตัวข้าพเจ้าและพระราชนัดดาในวโรกาสนี้ การกระทำของท่านในวันนี้ ทำให้รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ไม่ใช่ยินดีที่ท่านมาขอขมาแก่ตัวข้าพเจ้าโดยเฉพาะ เพราะข้าพเจ้าเองก็ให้อภัยแก่ท่านทั้งหลายมานานแล้ว...” (รำไพพรรณี, สมเด็จพระหม่อมเจ้าหญิง, 2516, น. 4-5)

จากพิธีการขอขมาดังกล่าว ทำให้บรรยากาศทางการเมืองที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดเริ่มปรับตัวดีขึ้น และมีแนวโน้มที่จะคลี่คลายขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่าจะมีข่าวลือออกมาเป็นระยะว่าจะมีการก่อการจลาจลนองเลือด แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้นหลายอย่างตราบรื่นขึ้น ฝ่ายต่าง ๆ ได้มีท่าทีที่อ่อนนุ่มลง และดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้จะผ่านไปได้ด้วยดี แต่แล้วความตึงเครียดครั้งใหม่ก็ได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งจากปัญหาสำคัญ 2 ประการ นั่นคือ ประเด็นการจัดตั้งคณะกรรมการเมือง และกรณีของการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2563, น. 37-44)

4.1 ประเด็นการจัดตั้งคณะกรรมการเมือง

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ไม่นาน ก็ปรากฏว่ามีการเปิดตัว “สมาคมคณะราษฎร”¹⁵ โดยสมาคมดังกล่าวนี้มีสมาชิกมากกว่าหนึ่งหมื่นคนภายในระยะเวลาเพียง 5-6 เดือน อีกทั้งยังมีสาขาย่อยในอีกหลายสิบจังหวัด และใน

ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ได้ทรงมีส่วนนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามตามกาลสมัย บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงขอพระราชทานพระบรมวโรกาสนี้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้งหนึ่งเป็นคำรบสองในถ้อยคำที่ได้ประกาศไป...” (โปรดดูรายละเอียดใน รำไพพรรณี, สมเด็จพระหม่อมเจ้าหญิง, 2516, น. 5)

¹⁵ ภุรี พวงศ์เจริญ (2560, น. 64) ได้ชี้ให้เห็นว่าสมาคมคณะราษฎร คือ โครงการของกลุ่มผู้ก่อการสายพลเรือน โดยมีหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการองค์การในภาพรวม

ขณะเดียวกัน ก็มีกลุ่มข้าราชการที่เกิดความรู้สึกว่าเสียประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง การปกครอง ได้มารวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ จนกระทั่งภายหลังจากรัฐธรรมนูญ ฉบับถาวรมีผลบังคับใช้ครบ 1 เดือน หลวงวิจิตรวาทการ ก็ได้ทำการยื่นเอกสารเพื่อขอ จดทะเบียนในนาม “สมาคมคณะชาติ” ถึงแม้ว่าหลวงวิจิตรวาทการจะบันทึกเอาไว้ว่า ท่านเองได้เคยสอบถามความเห็นของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ซึ่ง ไม่ได้มีความขัดข้องอะไรที่จะให้มีคณะกรรมการเมืองขึ้นใหม่ในสมัยที่ 2 ทว่าการปรากฏตัว ขึ้นของสมาคมคณะชาติได้เกิดเป็นกระแสก่อกวนอย่างเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหน้าสื่อหนังสือพิมพ์ กระแสดังกล่าวได้สร้างแรงกดดันให้แก่รัฐบาลไม่น้อยว่าจะ ดำเนินการอย่างไรดี กับคำขออนุญาตจดทะเบียนของสมาคมคณะชาติ จนกระทั่ง ภายหลังจากที่พระยามโนปกรณนิติธาดาเดินทางกลับจากการเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวที่วังไกลกังวล และพระองค์ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยต่อประเด็นดังกล่าว จากนั้นในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 (ตามปีปฏิทินเดิม) พระยามโนปกรณนิติ ธาดาได้นำเรื่องคณะกรรมการเมืองเข้ามาหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี หลังจากที่มิ มีการหารือกันเป็นเวลานาน ก็ได้มีมติจากคณะรัฐมนตรีออกมาว่า “ให้ข้าราชการทั้ง ทหาร และพลเรือน รวมทั้งข้าราชการประจำ (ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนราษฎร) ลาออก จากสมาชิกของสมาคมการเมือง ส่วนการที่ข้าราชการจะเข้าเป็นสมาชิกสมาคมใด ๆ จะไม่ใช่การเมืองก็ดี สำหรับต่อไปนี้ ทางราชการจะได้ดำริวางระเบียบไว้ แต่ใน (ระหว่าง) ที่ยังมีได้วางระเบียบนี้ ข้าราชการทั้งปวงจะเข้าเป็นสมาชิกสมาคมใดอีกไม่ได้ ที่เป็นสมาชิกอยู่แล้วก็แล้วไป” จากสถานการณ์ดังกล่าว ได้สร้างความขุ่นเคืองใจให้แก่ สมาชิกคณะผู้ก่อการสายพลเรือน และผู้สนับสนุนจำนวนมากน้อย (โปรดดูรายละเอียด ใน หลวงวิจิตรวาทการ, 2475, น. (1)-(2); ภูริ พวงศ์เจริญ, 2560, น. 104-129; ภูริ พวงศ์เจริญ, 2563, น. 44-45)

4.2 ประเด็นปัญหากรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจ

ในกรณีการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ มีมูลเหตุมาจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว กล่าวคือ คณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นรัฐบาลใหม่พยายามที่จะลดแรงกดดันทางด้านเศรษฐกิจให้กับราษฎร จึงได้มีการยกเลิกภาษีนาเกลือ ยกเลิกอากรสมพัตสร ลดอัตราค่าธรรมเนียมการทำตัวพิมพ์รูปพรรณสัตว์พาหนะ ลดพิกัดเก็บเงินค่านา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามความมุ่งหวังสำคัญของคณะผู้ก่อการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมุ่งหวังของหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่ต้องการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ ให้มีความหมายครอบคลุม “การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร” จึงมีแนวความคิดว่ารัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยดำเนินการในรูปแบบของสหกรณ์ วิชิติตดังกล่าวนี้เองนำมาสู่การเสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2475 (ตามปีปฏิทินเดิม) ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 14 นาย เพื่อพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจ จนกระทั่ง เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2475 (ตามปีปฏิทินเดิม) คณะกรรมการได้มีการประชุมเพื่อซักถามในหลักการ และได้มีการลงมติที่ประชุม โดยผลของมติที่ประชุมเห็นชอบด้วยกับโครงการเค้าโครงการเศรษฐกิจ ด้วยจำนวนเสียง 8 ต่อ 4 แต่ถึงกระนั้น ฝ่ายที่เป็นมติเสียงข้างน้อยได้เตรียมวางแผนพัฒนาการเศรษฐกิจอย่างคร่าว ๆ เสนอต่อที่ประชุมในครั้งดังกล่าวด้วยเช่นกัน ครั้นวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 (ตามปีปฏิทินเดิม) ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับประเด็นของเค้าโครงการดังกล่าว โดยเหตุการณ์ในวันนั้นเริ่มจากพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ถามถึงนโยบายทางเศรษฐกิจว่าได้มีการจัดการอย่างไรบ้าง จากนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้เล่าถึงการไปเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีความว่า “ข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาทก็ได้ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกาศได้ เมื่อข้าพเจ้าออกจากกรุงรัตนบุรี เพื่อ

ประชาชนจะได้มีโอกาสทักท้วงพิจารณา” จากนั้นพระยามโนปกรณนิติธาดาก็ได้ส่งบันทึกพระบรมราชวินิจฉัยให้หลวงประดิษฐมนูธรรมอ่าน โดยเนื้อความในส่วนท้ายมีใจความว่า “ถ้าจะประกาศเอาอย่างโครงการณ์ของหลวงประดิษฐมนูธรรมแล้ว ก็ขออย่าได้ประกาศในนามพระองค์” หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงกล่าวขึ้นมาว่า “เมื่อในหลวงไม่เห็นด้วยแล้วก็มีทางเดียวเท่านั้น คือ ข้าพเจ้าต้องลาออกจากรัฐมนตรี” แต่พระยาพะพลพล-พยุหเสนาก็ได้ขอให้ระงับการลาออกไว้ก่อน (ชาวนิวทีย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2560, น. 293-295; ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 50, น. 7-9)

การพิจารณาเกี่ยวกับโครงร่างเศรษฐกิจก็ดำเนินต่อจนถึงขั้นการลงมติ โดยที่ประชุมได้มีมติเสียงข้างมากปฏิเสธเค้าโครงร่างเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม แต่รับเอานโยบายเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของรัฐบาล จากนั้นสถานการณ์ก็เต็มไปด้วยความตึงเครียด กล่าวคือหลวงประดิษฐมนูธรรมได้แสดงท่าทีที่ชัดเจนว่า เขาจะไม่ยอมล้มเลิกความพยายามในการผลักดันแผนดังกล่าว จนกระทั่งวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ทำการออกพระราชกฤษฎีกาสั่งให้มีการปิดสภาผู้แทนราษฎร¹⁶ และให้มีการระงับใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา โดยให้เหตุผลว่า “ในคณะรัฐมนตรี ณ บัดนี้เกิดแตกกันเป็น 2 พวก มีความเห็นแตกต่างกัน และไม่สามารถที่จะคล้อยตามกันได้ รัฐมนตรีฝ่ายความเห็นข้างน้อยปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมี

¹⁶ พ.ท.ประยูร ภมรมนตรี (2525, น. 99) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ภายหลังการปิดสภาผู้แทนราษฎรว่า พระยาทรงสุรเดชได้ย้ายกองบัญชาการบางส่วนไปอยู่ที่บริเวณวังบางขุนพรหม และที่บ้านมีรถทหารติดปืนกลตั้งเป็นค่ายคุ้มกันอยู่ ส่วนหลวงพิบูลสงครามได้ไปตั้งป้อมอยู่ที่กรมทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน ฝ่ายผู้ก่อการสายพลเรือนได้เดินทางไปประท้วงต่อว่าพระยาพหลพลพยุหเสนาถึงที่บ้าน และมีการไปประชุมกันต่อบ้านพระยาสุรริยานุวัตร อีกกลุ่มแยกไปชักชวน พ.ท.หลวงทัศนัยนิยมศึกและนายทหารรถรบเตรียมการปฏิวัติ

ลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์...” ต่อมาในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2476 รัฐบาลก็ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 ซึ่งการออกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวมีผลทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมถูกมองว่าเป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์จริงๆ และในท้ายที่สุดหลวงประดิษฐมนูธรรมก็เดินทางออกจากสยามประเทศไปลี้ภัยยังประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2476 ทั้งนี้รัฐบาลมีการรับรองว่าจะให้เงิน 1,000 ปอนด์ต่อปี สำหรับการลี้ภัยในครั้งนี้ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2560, น. 347-359; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553, น. 341-346; ภูริ พวงศ์เจริญ, 2563, น. 45-47; สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 32-34; ราชกิจจานุเบกษา, 2476 เล่มที่ 50, น. 7-9)

4.3 การรัฐประหารซ้อน

ภายหลังจากที่มีการปิดสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้ทำหน้าที่บริหารราชแผ่นดินโดยไม่มีสภา แต่มีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติแทน ตามคำแนะนำและยินยอมของคณะรัฐมนตรี จนกระทั่งในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ก็ได้มีการประกาศลาออกของ 4 ทหารเสือ¹⁷ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม เกิดความกังวลว่าจะมีคำสั่งย้ายผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ให้พ้นจากหน่วยกำลัง ดังนั้นจึงต้องมีการรวบรวมกำลังอย่างรวดเร็ว และสามารถยึดอำนาจได้สำเร็จในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476¹⁸ แต่ด้วยที่ พ.ท.หลวงพิบูลสงครามตระหนักว่าตนยังไม่ใช่มุขมนตรีใหญ่พอที่จะ

¹⁷ สี่ทหารเสือประกอบด้วย 1.นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา 2.นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช 3.นายพันเอก พระยาฤทธิอัคนย์ และ 4.นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (โปรดอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน เสถียร ศกุนตลา, 2535, น. 218-224)

¹⁸ ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ทำการส่งจดหมายถึงพระยามโนปกรณ์นิติธาดา โดยเนื้อหาของจดหมายฉบับดังกล่าวมีความว่า “ด้วยคณะทหารปกร ทหารเรือ และ

เข้าคุมกองทัพได้ จึงได้เชิญ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนากลับมาเป็นผู้นำอีกครั้ง (ชาลววิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2560, น. 416-419) จากนั้นก็ได้มีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้นอีกครั้งในวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476 สำหรับประเด็นสำคัญของการประชุมในครั้งนี้คือการแจ้งเรื่องการลาออกจากตำแหน่งของพระยามโนปกรณนิติธาดา พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี และการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีแทนพระยามโนปกรณนิติธาดา โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

“โดยที่ พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีขอพระราชทานลาออกจากตำแหน่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อบริหารราชการแผ่นดิน

พลเรือนได้พิจารณาแลมตเห็นพร้อมกันเป็นเอกฉันท์ว่า จำเดิมแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินสยาม โดยการกระทำของคณะราษฎรเป็นต้นมาจนบัดนี้ก็จวนเจียนจะรอบปี่อยู่แล้ว คณะรัฐมนตรีซึ่งมิได้ทำเป็นนายกามาจนได้บริหารราชการแผ่นดินไปมากมาย มีกิจกรรมหลายอย่างซึ่งดำเนินการไปโดยชอบด้วยทำนองคลองธรรม และก่อให้เกิดคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมือง สมดังความมุ่งหมายของผู้ที่สละชีวิตเลือดเนื้อเพื่อใคร่เห็นความเจริญของประเทศอยู่บ้าง แต่ก็มีกิจการอื่นอีกมากมาย ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ดำเนินไปอันก่อให้เกิดความไม่พึงประสงค์ของบุคคลทั่วไปและของทหารบก ทหารเรือ ถ้าได้พิจารณาโดยถ่องแท้แล้วเห็นว่าการบริหารราชการแผ่นดินเท่าที่คณะรัฐมนตรีได้ปฏิบัติกรามา นั้น ก็มีแต่จะทำให้ประเทศและชาติอันเป็นที่รักยิ่งของเราดำเนินไปสู่ความหายนะเป็นเที่ยงแท้ ฉะนั้น เพื่อเห็นแก่อิสรภาพความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน จึงใคร่ให้ได้ทำพร้อมทั้งคณะสละตำแหน่งที่ประจำอยู่ในบัดนี้เสียและขอให้ได้เท่าซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อทรงเปิดสภาผู้แทนราษฎร และเลือกตั้งคณะรัฐมนตรีต่อไป ถ้าหากการนี้ขัดข้องไม่สามารถดำเนินไปได้โดยทันทีดังที่กราบเรียน คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน จะได้เชิญกระผม นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้รักษาพระนคร บริหารราชการแผ่นดินสืบไป” (โปรดดูรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกนก วงษ์ตระหง่าน, 2526, น. 297-298)

ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476, น. 3-4)

อนึ่ง ภายหลังจากที่พระยาพหลพลพยุหเสนาเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็ได้เปิดโอกาสให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับได้เข้าสู่ประเทศอีกครั้งในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2476 พร้อมกับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีลอย จากการกลับเข้ามาในประเทศและเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีของหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้กลายเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่เหตุการณ์ที่เรียกว่า “กบฏบวรเดช”¹⁹ (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 37) ครั้นภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวสิ้นสุดลง รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้ทำการจัดการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นเป็นครั้งแรกของสยามประเทศด้วยวิธีการเลือกตั้งทางอ้อม²⁰ กระทั่งในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ก็ได้มีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้นอีกครั้ง ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม โดยในการประชุมดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงทำการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรด้วยพระองค์เอง จากนั้นในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2476 สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติเลือกพระยาพหลพลพยุหเสนา ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีในวันถัดมา (สุพจน์ ด้านตระกูล, ม.ป.ป, น. 67-69)

¹⁹ เหตุการณ์คณะกู้บ้านเมือง หรือที่เรียกกันในภายหลังว่า “กบฏบวรเดช” เป็นเหตุการณ์ที่กลุ่มทหารซึ่งนำโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช ได้ตัดสินใจนำกำลังทางทหารพร้อมอาวุธยุทโธปกรณ์เข้ามาสู่พระนครเพื่อยืนคำขาดเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ต่อรัฐบาล ในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2533, น. 155-177; ญัฐพล ใจจริง, 2559, น. 3-15)

²⁰ ในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรกในประเทศด้วยวิธีการเลือกตั้งทางอ้อม คือ ให้ราษฎรเลือกผู้แทนตำบล และให้ผู้แทนตำบลเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยการเลือกตั้งครั้งนี้มีผู้แทนได้รับเลือกตั้งจำนวน 78 คน เรียกว่าเป็นผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 และได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 อีก 78 คน (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 38)

จากบริบททางการเมืองนับตั้งแต่การพยายามในการจัดตั้งคณะกรรมการเมือง การพยายามเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ จนกระทั่งการเกิดรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 หากพิจารณาการเคลื่อนไหวของกลุ่มประวัติศาสตร์ จะเห็นว่า ภายหลังจากการปฏิวัติ กลุ่มผู้ก่อการสายพลเรือนมีความพยายามที่จะสร้างกลุ่มพลังทางสังคมเพิ่มขึ้นมา ก่อนที่ต่อมามีคนนอกกลุ่มคณะผู้ก่อการอย่างหลวงวิจิตรวาทการ กับพระยาตราภัยพิพัฒน์ ร่วมมือกันเปิดตัวสมาคมคณะชาติ ซึ่งโดยนัยสำคัญของการเปิดตัวสมาคมคณะชาติสามารถที่จะกล่าวได้ว่าสมาคมดังกล่าวคือกลุ่มพลังทางสังคมที่ก่อตัวขึ้นมาเพื่อเป็นปฏิปักษ์กับคณะผู้ก่อการ ประเด็นที่น่าสนใจคือภายหลังจากมีมติคณะรัฐมนตรีออกมา สมาชิกที่สังกัดทั้งสองคณะต่างพากันแห่ลาออกเป็นจำนวนมาก แต่เป็นฝ่ายสมาคมคณะราษฎรที่ได้รับผลกระทบมากกว่า²¹ และหลังจากประเด็นการตั้งคณะกรรมการเมืองสงบลง จากนั้นเพียงหนึ่งเดือนก็เกิดความตึงเครียดขึ้นอีกครั้งจากประเด็นปัญหากรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งในเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการสั่นสะเทือนอย่างรุนแรงภายในกลุ่มของคณะผู้ก่อการ²² โดยเฉพาะอย่าง

²¹ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลต้องออกประกาศว่าสำหรับสมาคมคณะราษฎรนั้นมิใช่ให้ข้าราชการต่าง ๆ ต้องลาออกหมดในเวลาอันช้า ราชการผู้ที่มีหน้าที่อยู่ในสมาคมนั้นให้คงอยู่ต่อไปจนกว่าทางสมาคมจะหาตัวเปลี่ยนได้ก่อน” นอกจากนี้เหตุการณ์ดังกล่าวยังได้ส่งผลกระทบต่อกองทัพอันโดยนายทหารบางส่วนได้แสดงท่าทีที่ไม่พอใจ จนต้องทำให้พระยาพลพลพยุหเสนาต้องออกมาแถลงต่อเหตุการณ์ดังกล่าว (ภุรี พวงศักรวิทย์, 2560, น. 152-153)

²² สำหรับประเด็นเรื่องความขัดแย้งอันมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจ ไม่ได้พียงจะเกิดความขัดแย้งขึ้นเมื่อมีการเสนอในสภาผู้แทนราษฎร หากแต่ประเด็นดังกล่าวเคยมีการพูดคุยกันบ้างในครั้งที่ประชุมแก่นนำก่อนการปฏิวัติ แต่สมาชิกทุกคนเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่ต้องลงความเห็นกันจึงมีการผัดผ่อนมาก่อน (ประยูร ภมรมนตรี, 2518, น. 132)

ยิ่งในกรณีของพระยาทรงสุรเดชที่ได้แสดงท่าทีคัดค้านแนวความคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน²³

5. ยุคสมัยแห่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ครั้งที่ 1)

เหตุการณ์สำคัญต่อมาคือ ในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2481 ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองขึ้น โดยในคราวที่สมาชิกสภาผู้แทนหลายคนร่วมกันยื่นญัตติขอแก้แนวปฏิบัติเวลาเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีให้ต้องมีการชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับงบประมาณทุกประเด็น ส่งผลให้ฝ่ายรัฐบาลไม่เห็นด้วย แต่ในท้ายที่สุดผลการลงคะแนนเป็นฝ่ายที่สนับสนุนญัตติชนะไปด้วยคะแนนเสียง 45 ต่อ 31 คณะรัฐมนตรีจึงได้ประกาศยุบสภาเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย และกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 (สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 41; ฎริ พวงศ์เจริญ, 2563, น. 87)

ภายหลังจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จากนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติให้พันเอก หลวงพิบูลสงคราม (ตำแหน่งในขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และมีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 (ดาร์ริห์ ปัทมะศิริ, 2505, น. 34-35) นอกจากนี้ หลวงพิบูลสงครามยังได้นั่งควบตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมด้วย จึงส่งผลให้หลวงพิบูลสงครามมีอำนาจในการสั่งการโดยตรงเหนือรัฐบาล สำหรับเหตุการณ์ทาง

²³ ภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวผ่านมาแล้ว 5 ปี พระยาทรงสุรเดชได้ให้สัมภาษณ์กับนายดาร์ริห์ ปัทมะศิริ นักหนังสือพิมพ์เอาไว้ว่า เขาเป็นหนึ่งในผู้สนับสนุนในการปิดสภาของพระยามโนปกรณนิติธาดา เหตุเพราะทนดูความวุ่นวายไม่ได้ อีกทั้งยังมีทัศนคติว่า “มันจะเอาแต่สตางค์เท่านั้น” ซึ่งจากประโยคดังกล่าวสันนิษฐานได้ว่าเป็นเพราะพระทรงสุรเดชเกิดความรู้สึกว่าผู้ก่อการที่ร่วมมือกันในคราวปฏิวัติหลายคนมุ่งหวังแต่เพียงลาภยศเท่านั้น (เสถียน ศุภโสภณ, 2535, น. 212)

การเมืองที่สำคัญในสมัยรัฐบาลของหลวงพิบูลสงคราม เริ่มจากการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มของพระยาทรงสุรเดช²⁴ ซึ่งหนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการ พ.ศ. 2475 หลังจากนั้น ตลอดระยะเวลา 1 ปีแรกการควบคุมทางการเมืองเป็นไปด้วยความเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้จากการสร้างทัณฑสถานไว้สำหรับกับขังบุคคลที่รัฐบาลระแวงสงสัย หรือแม้กระทั่งการพยายามจัดการกับอดีตหัวหน้าคณะผู้ก่อการสายทหารบกอย่างพระยาฤทธิอัคเนย์ และพระยาประศาสน์พิทยายุทธ รวมถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย จากการกวาดล้างและควบคุมทางการเมืองอย่างเข้มงวดส่งผลให้รัฐบาลของหลวงพิบูลสงครามมีเสถียรภาพทางการเมืองมากยิ่งขึ้น (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2563, น. 104-105) นอกจากนี้ครั้งใกล้เคียง

²⁴ พระยาทรงสุรเดช หนึ่งในแกนนำคนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ผู้ซึ่งไม่ยอมรับร่วมมือกับกลุ่มรัฐบาลที่โค่นล้มอำนาจพระยามโนปกรณนิติธาดา ในปีพ.ศ. 2476 และพยายามที่จะแยกตัวออกจากการมีบทบาททางการเมือง ในพ.ศ. 2481 และได้เสนอขอตั้งโรงเรียนรกรบ ที่จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้พระยาทรงสุรเดชยังได้ทำทนายอำนาจกลุ่มคณะผู้ก่อการ อย่างเด่นชัด ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ที่กล่าวว่า “เราก่อการปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 ก็ด้วยความประสงค์ที่จะให้อำนาจเปลี่ยนมือมาเป็นของเรา (พวกก่อการ) หากเรามุ่งหมายและทำอย่างประการหลัง ก็จะไม่เรียกว่าเปลี่ยนการปกครอง ต้องเรียกชิงอำนาจ ผมเชื่อว่าเป็นความประสงค์อันแท้จริงของราษฎรที่ต้องการปกครองบ้านเมืองของตนเอง การที่ผมปลีกตัวออกเสียจากหน้าที่บริหาร เมื่อพ.ศ. 2476 มีผู้เห็นว่าผมทำไม่ถูก ผมควรกำอำนาจไว้ก่อน แต่ผมได้บอกแล้วว่า ผมมิได้ตั้งใจชิงอำนาจ เมื่อราษฎรได้อำนาจแล้ว ก็หมดธุระของผม ต่อآنไปเป็นหน้าที่ของราษฎรที่จะจัดการปกครองบ้านเมืองของตนเอง” ต่อมาพระยาทรงสุรเดช ถูกจับขึ้นศาลพิเศษ โดยกลุ่มจำเลยที่เป็นกลุ่มลูกศิษย์หรือมีความใกล้ชิดกับพระยาทรงสุรเดช หลายคนถูกศาลพิเศษพิพากษาลงโทษอย่างหนักถึงประหารชีวิตและจำคุกตลอดชีวิต แต่พระยาทรงสุรเดช กับ พระยาฤทธิอัคเนย์ ไม่ได้ถูกศาลพิเศษพิพากษาโทษ แต่รัฐบาลให้เลือกเอาระหว่างขึ้นศาลพิเศษ หรือลี้ภัยนอกประเทศ ซึ่งพระยาทั้งสองเลือกที่จะเอาเป็นการลี้ภัยออกนอกประเทศ โดยพระยาฤทธิอัคเนย์ได้ลี้ภัยที่ป็นัง ส่วนพระยาทรงสุรเดชไปลี้ภัยที่อินโดจีน (โปรดดูรายละเอียดใน ภุรี ภูมธณ, 2521, น. 188-256)

กำหนดที่สภาผู้แทนราษฎรจะต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด ขุนบุรีสการกิตติคดี ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล มาตรา 65 ว่าด้วยการคงอยู่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 ที่เดิมกำหนดไว้ 10 ให้เพิ่มเป็น 20 ปี (โปรดดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/2483, น. 367-479)

อนึ่ง นอกจากปัจจัยการเมืองภายในประเทศ ภายใต้บริบททางการเมือง ในช่วงของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ยังต้องเผชิญกับปัจจัยของการเมืองโลกอีกด้วย กล่าวคือ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ได้มีการเกิดสงครามขึ้นในยุโรประหว่างเยอรมนี กับฝรั่งเศส ผลจากการสู้รบดังกล่าวเป็นฝ่ายฝรั่งเศสที่พ่ายแพ้ จากนั้นก็ได้เกิดเหตุปะทะกันบริเวณชายแดนไท่หนกับอินโดจีน ในการปะทะดังกล่าวฝ่ายไทยได้มีการเรียกร้องให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนของไทยที่ฝรั่งเศสได้ครอบครองเมื่อการทำสัญญา ตั้งแต่ ร.ศ.112 ทั้งนี้ในกรณีพิพาทดังกล่าวสามารถยุติลงได้เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นได้เข้ามาไกล่เกลี่ยทำให้ไทยได้ดินแดนคือมาบางส่วน จากนั้นในปี พ.ศ. 2484 ประเทศญี่ปุ่นได้เข้าสงครามโดยร่วมกับฝ่ายอักษะ ทำการส่งกองกำลังเข้ายึดเอาดินแดนและเกาะต่าง ๆ ในเอเชียที่อยู่ในการปกครองของฝ่ายสัมพันธมิตร ก่อนที่ต่อมาจอมพล ป.พิบูลสงคราม จะถูกบีบให้เข้าร่วมรบเป็นฝ่ายญี่ปุ่น และอนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นสามารถเดินทางผ่านประเทศไทยเพื่อไปโจมตีอังกฤษในบริติชมาลายาและพม่า ในขณะที่เดียวกันเมื่อรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ร่วมมือกับกองทัพญี่ปุ่น ก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในรัฐบาลขึ้น โดยการให้หลวงประดิษฐมนูธรรมพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีให้ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และให้นายวิลาศ โอสถานนท์ พ้นจากการเป็นรัฐมนตรีและอธิบดีกรมโฆษณาการ กระทั่งต่อมาในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2485 คณะรัฐมนตรีก็ได้ทำการลาออกทั้งคณะ ส่วนผู้แทนราษฎรกลุ่มที่ให้ความไว้วางใจในรัฐบาลชุดนี้ ก็ได้อยู่

ต่อไปอีก 4 ปี โดยไม่มีการเลือกตั้งใหม่ ด้วยสาเหตุที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม (ดำริห์ ปัทมะศิริ, 2505, น. 39-41; สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 46-47)

จากสถานการณ์ดังกล่าว นำมาซึ่งการก่อตั้ง “ขบวนการเสรีไทย” โดยเริ่มจากคนใกล้ชิดของหลวงประดิษฐมนูธรรม เช่น ดิเรก ชัยนาม หลวงเดชาดิวงส์วรวัฒน์ สงวน ตุลารักษ์ จรุง สืบแสง เป็นต้น และกลุ่มก้าวหน้าในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 1 เช่น เตียง ศิริจันทร์ ถวิล อุดล จำลอง ดาวเรือง ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นต้น กล่าวได้ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ได้ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากเห็นว่ามัลักษณะเป็นเผด็จการ ครั้นเมื่อถึงวาระการพิจารณา “พระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาล เพชรบูรณ์” เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ปรากฏว่าผลการลงไม่เห็นชอบด้วยคะแนน 48 ต่อ 36 และในอีก 2 วันต่อมาได้มีการพิจารณา “พระราชกำหนดจัดสร้าง พุทธบุริมฉล” ก็ปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรมีมติคัดค้าน 43 ต่อ 41 เสียง จอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะรัฐมนตรี จึงตัดสินใจลาออก ในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ก่อนที่ในลำดับต่อมา ฝ่ายของหลวงประดิษฐมนูธรรม จึงได้เสนอให้นายควง อภัยวงศ์ มาดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี และในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ ได้ออกคำสั่งปลดจอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่ง ผู้บัญชาการทหารสูงสุด พร้อมทั้งได้ทำการยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด (สุพจน์ ตานตระกูล, ม.ป.ป, น. 85-86; สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 48-49)

สำหรับบริบททางการเมืองภายหลังเข้าสู่ยุคของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ รัฐบาลไทยยังคงแสดงบทบาทเป็นพันธมิตรที่ดีกับประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เพื่ออำพรางการเคลื่อนไหวของกลุ่มเสรีไทย และภารกิจสำคัญอีกประการคือการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยหลักการสำคัญของการแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งนี้คือต้องการที่จะให้มีการยกเลิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้ง และกำหนดให้มีสภาใหม่ขึ้น

เป็น 2 สถานะนั้นคือสภาผู้แทนราษฎรและสภาอาวุโส โดยสมาชิกทั้งสองสภาต้องมาจากการเลือกตั้ง และห้ามรัฐมนตรีและสมาชิกสภาทั้ง 2 เป็นข้าราชการประจำ และสาระสำคัญอีกประการคือการจะให้เลิกมาตรา 11 ที่ว่าด้วยการห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่อย่างไรก็ดีการดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญยังไม่สำเร็จในรัฐบาลชุดนี้ เนื่องจากว่าประเทศญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้สงครามในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 จากการประกาศยอมแพ้ของประเทศญี่ปุ่นดังกล่าว รัฐบาลไทยจึงได้เร่งทำการประกาศสันติภาพให้วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 เพื่อเป็นการแก้ไขสถานการณ์ให้การประกาศสงครามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามกระทำต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา นั้นเป็นโมฆะ ต่อจากนั้นในวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2488 รัฐบาลควง อภัยวงศ์ก็ได้ประกาศลาออก เพื่อที่จะให้ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยเข้ารับตำแหน่งแทน แต่ด้วย หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ยังเดินทางมาไม่ถึงประเทศไทย จึงได้ตกลงกันให้นายทวี บุณยเกตุ เข้ารับตำแหน่งแทน โดยทำการบริหารประเทศอยู่เพียง 17 วัน จากนั้นได้ส่งต่อให้กับหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดต่อไป (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 50-54)

จากสถานการณ์ของประเทศไทยในบริบทดังกล่าว กล่าวได้ว่าประเทศกำลังเผชิญอยู่ในฐานะเหมือนผู้แพ้สงคราม เนื่องด้วยจากการที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงการล่วงเกินประเทศอังกฤษเอาไว้เป็นอย่างมาก ดังนั้นอังกฤษจึงมีท่าทีที่จะคุกคามด้วยผลักดันสัญญาสมบรูณ์แบบ ดังนั้นในการที่ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2488 จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ได้มีช่องทางการเจรจาสงบศึก โดยมีสหรัฐอเมริกาเข้ามาให้การช่วยเหลือ ส่วนภารกิจในการบริหารประเทศ รัฐบาลสมัย หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ทำการจับผู้ต้องหาอาชญากรรมสงครามทั้งสิ้น 14 คน พร้อมทั้งการผลัดดันพระราชบัญญัติ อาชญากรรมสงครามเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร แต่อย่างไรก็ดีการ

ผลักดันพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้เป็นไปด้วยความราบรื่น ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนหนึ่งที่ยังเป็นคนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อไม่ให้เกิดความปั่นป่วนเมื่อถึงเวลาที่ต้องเปิดการเจรจาสันติภาพกับมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งวาระของผู้แทนราษฎรที่ยืดออกมาโดยไม่มีทางเลือกตั้งนับตั้งแต่เกิดสงคราม รัฐบาลโดยการนำของ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จึงได้ตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2488 (ดำรง ปัทมะศิริ, 2505, น. 44; สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2532, น. 185)

จากบริบททางการเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นได้ว่าบริบทดังกล่าวนี้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางประวัติศาสตร์อย่างเห็นได้ชัดเจน นับตั้งแต่การที่พระยาพหลพลพยุหเสนาเปิดทางให้หลวงพิบูลสงครามก้าวขึ้นมาทำหน้าที่ในการนำ ตามมาด้วยการจับกุมแกนนำคนสำคัญเมื่อครั้งร่วมกันก่อการปฏิวัติ อย่างพระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ นอกจากนี้การปรากฏขึ้นของกลุ่มเสรีไทย เป็นอีกหนึ่งปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นใหม่ของกลุ่มพลังทางสังคมภายใต้กรอบโครงสร้างเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นคือกลุ่มพลังทางสังคมที่เข้ามาใหม่ เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการมาช่วงชิงการนำภายในกลุ่มอีกด้วย

6. การต่อสู้ทางการเมืองภายใต้ระบบพรรคการเมือง

ภายหลังจากที่มีการยุบสภาผู้แทนราษฎร บรรยายกาศทางการเมืองของประเทศไทยเริ่มที่จะปรากฏระบบพรรคการเมืองเด่นชัดมากขึ้น แม้ว่าพระราชบัญญัติพรรคการเมืองจะยังคงไม่แล้วเสร็จ แต่ก็ได้ปรากฏว่ามีนักการเมืองจำนวนหนึ่งรวมตัวกัน แล้วประกาศตนว่าเป็นพรรคการเมือง โดยกลุ่มแรกที่ยื่นออกมาประกาศคือกลุ่มนักการเมืองสายอนุรักษนิยมที่เรียกตัวเองว่า “พรรคก้าวหน้า” นำโดยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช สุวิซ พันธ์เศรษฐ์ หม่อมราชวงศ์นิมิตมงคล นวรัตน์ ร้อยโทจกกล ไกลฤกษ์ และ สอ เสถบุตร เป็นต้น ครั้นเมื่อมีการเปิดตัวของพรรคดังกล่าวเมื่อวันที่

8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488 กลุ่มผู้แทนราษฎรสายอีสานที่มีความใกล้ชิดกับหลวงประดิษฐมนูธรรม ก็ได้ทำการจัดตั้ง “พรรคสหชีพ” ขึ้นมาเพื่อทำการแข่งขันจนกระทั่งมีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 ผลปรากฏว่านายควง อภัยวงศ์ เป็นผู้มีคะแนนเสียงส่วนมากในสภา จึงได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง แต่ภายหลังจากการบริหารงานไม่นานนักคะแนนเสียงของฝ่ายรัฐบาลในสภาก็เริ่มที่จะแตกแยกและลดลง ขณะที่ฝ่ายพรรคสหชีพ ซึ่งมีหลวงประดิษฐมนูธรรมหนุนหลังอยู่กลับได้รับคะแนนนิยมเพิ่มขึ้น ต่อมาในวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2489 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกพรรคสหชีพ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน แต่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ไม่เห็นด้วยกับมาตรการดังกล่าวได้ โดยเห็นว่าจะกลายเป็นการทำความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทั่วไปได้ แต่สภาได้ลงมติรับรองร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยคะแนนเสียง 65 ต่อ 63 จึงเป็นอันว่านายควง อภัยวงศ์ กับคณะรัฐมนตรีได้ทำการประกาศลาออกกลางสภา จึงเป็นโอกาสของพรรคสหชีพที่ได้เสนอให้หลวงประดิษฐมนูธรรมมาเป็นนายกรัฐมนตรี โดยได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรด้วยคะแนนเสียง 115 ต่อ 3 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2489 (ดำริห์ ปัทมะศิริ, 2505, น. 45-46; สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2553, น. 46-49)

จากวิธีการดังกล่าวของพรรคสหชีพ ได้ส่งผลให้นักการเมืองสายอนุรักษ์นิยมเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง โดยพวกเขา mong ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นอุปสรรคทางการเมืองเพื่อชิงเก้าอี้นายกรัฐมนตรี จากนั้นกลุ่มนักการเมืองสายอนุรักษ์นิยมจึงมีการพยายามที่ปรับยุทธวิธีในการต่อสู้ด้วยการตั้งพรรคการเมืองใหม่ โดยมีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้เดินสายปลุกดันเจรจา และรวบรวมสมาชิกจนกระทั่งจะมีการเปิดตัวพรรคใหม่ที่ชื่อว่าพรรค “ประชาธิปไตย” จากนั้นในสภาผู้แทนก็ถูกแบ่งออกเป็น 2 ขั้วอย่างชัดเจน (ภูริ พวงศ์เจริญ, 2563, น. 176-177)

อนึ่ง สารระสำคัญประการหนึ่งภายใต้รัฐบาลของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นคือรัฐบาลชุดนี้ได้มีการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ โดยประเด็นสำคัญคือการจัดให้มี 2 สภา ได้แก่พฤตีสภาและสภาผู้แทนราษฎร เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2489 รัฐบาลก็ได้ลาออก เพื่อที่จะให้มีการเลือกตั้งพฤตีสมาชิก และเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากนั้นในวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ยังไม่ทันที่นายกรัฐมนตรีจะได้เสนอรายชื่อคณะรัฐมนตรี และแถลงนโยบายต่อสภาตามรัฐธรรมนูญ ก็ได้เกิดเหตุร้ายแรงขึ้นต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลที่ต้องอาวรุณปีน สวรรคตอยู่บนพระที่นั่งในเวลาประมาณ 9 นาฬิกาเศษ ของวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ก่อนที่ต่อมาสภากษัตริย์เห็นชอบในการอัญเชิญพระองค์เจ้าภูมิพล พระราชอนุชา มาเป็นพระมหากษัตริย์สืบสันตติวงศ์ต่อไป จากนั้นในวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2499 ก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี จากนั้นรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ทำแต่งตั้งกรรมการที่จัดตั้งขึ้นแทนผู้พิพากษา และจัดตั้งศาลกลางเมืองเพื่อพิจารณาไต่สวน โดยมีการสืบพยานเหมือนกับศาลธรรมดาแต่ไม่เป็นผลให้ลงโทษผู้ใดได้ และผลพิจารณาของศาลกลางเมือง พิเคราะห์ว่ากรณีสวรรคตไม่ใช่อุบัติเหตุตามที่รัฐบาลแถลงไว้ นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2499 โดยให้เหตุผลว่าสุขภาพไม่สมบูรณ์ (คำริห์ ปัทมะศิริ, 2505, น. 46-48)

ลำดับต่อมา เมื่อมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ผลปรากฏว่า พรรคแนวรัฐธรรมนูญ พรรคสหชีพ และพรรคอิสระ ได้รับเลือกตั้ง 61 คน ส่วนพรรคประชาธิปไตยได้รับเลือกตั้ง 16 คน ส่วนตัวของนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้รับเลือกตั้งจากอยุธยาเขต 2 โดยไม่มีการลงแข่งขันของคู่แข่ง แต่นายปรีดีได้ประกาศที่จะ

ไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังนั้น พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หัวหน้าพรรคแนวรัฐธรรมนูญ จึงได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ด้วยคะแนนเสียงในสภา 147 ต่อ 45 แต่ด้วยภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงของสภาวะหลังสงคราม จึงส่งผลให้เศรษฐกิจตกต่ำ และเกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง รวมทั้งปัญหาการขาดแคลนของข้าวเครื่องใช้ และสินค้าอุปโภคบริโภค ด้วยภาวะดังกล่าวจึงกลายเป็นประเด็นให้เกิดการโจมตีรัฐบาลในเรื่องการทุจริตและส่งผลให้รัฐบาลมีภาพลักษณ์ที่ตกต่ำ และนำไปสู่การที่พรรคประชาธิปัตย์ได้ขอยื่นเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ตั้งแต่วันที่ 19 - 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2490 โดยการอภิปรายเป็นไปอย่างดุเดือดเฉพาะอย่างยิ่งการที่พรรคประชาธิปัตย์ได้นำเรื่องกรณีสวรรคตเข้าเป็นประเด็นหนึ่งในการอภิปราย และผลพวงจากการอภิปรายครั้งนี้ส่งผลให้ชื่อเสียงของรัฐบาลในสายตาประชาชนทั่วไปเสื่อมลงไปมาก และได้สร้างกระแสความปั่นป่วนให้เกิดแก่ระบอบรัฐสภาที่เป็นอยู่ในเวลานั้นด้วย แต่อย่างไรก็ดี ผลการลงมติปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลชนะด้วยคะแนนเสียง 86 ต่อ 55 เสียง (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551, น. 63-65)

อนึ่ง หลังจากที่พรรคประชาธิปัตย์ และกลุ่มอนุรักษ์นิยม ไม่สามารถที่จะใช้กลไกทางสภาขับไล่รัฐบาลถวัลย์ได้ จึงได้หันไปผนึกกำลังกับทหารบก โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ที่คอยประสานส่วนต่าง ๆ ของกองทัพให้ และทางกองทัพเองก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมืออยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะนับตั้งแต่ภายหลังจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจลง ในปีพ.ศ. 2487 กองทัพบกถือเป็นกลุ่มการเมืองที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องด้วยสภาวะหลังสงครามที่ฝ่ายอักษะ (ญี่ปุ่น) เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ส่งผลให้ชื่อเสียงเกียรติภูมิของทหารบกตกต่ำลงอย่างมาก เนื่องจากตัดสิ้นใจเข้าร่วมสงครามข้างญี่ปุ่น อีกทั้งการขึ้นมามีอำนาจของกลุ่มเสรีไทยได้ทำการโยกย้ายแม่ทัพหลายตำแหน่ง รวมทั้งการสั่งปิดโรงเรียนนายร้อยทหารบก ตัดลด

งบประมาณทางทหาร ตลอดจนได้รับการถูกดูถูกเหยียดหยามจากสมาชิกเสรีไทยบางคนและรัฐมนตรีบางคนด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าวการร่วมมือกับกลุ่มอนุรักษ์นิยมจึงทำให้กองทัพบกไม่ได้โดดเด่นอีกต่อไป จนกระทั่งกลางเดือนที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 คณะรัฐประหาร ซึ่งนำโดยพลโท ผิน ชุณหะวัณ ก็สามารถยึดอำนาจรัฐบาลสมัย พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ไว้ได้สำเร็จ ขณะเดียวกันก็ได้เกิดการก่อตัวขึ้นของ “ระบอบพิบูลสงคราม 2” ในลำดับต่อมา (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2555, น. 290-305)

ภายใต้บริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นอีกหนึ่งบริบทที่สะท้อนให้เห็นถึงการที่ กลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปอีกครั้ง (Transformation) กล่าวคือ เปลี่ยนจากที่มีลักษณะที่ไม่ได้เป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการ เปลี่ยนมาสังกัดในรูปแบบของพรรคการเมือง รวมทั้งการปรากฏขึ้นของกลุ่มพลังในฐานะที่เป็นกองทัพด้วย ซึ่งบริบทดังกล่าวทำให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าบุคคลหรือคณะบุคคลใดสังกัดกลุ่มไหนอย่างไร แต่อย่างไรก็ดี นอกจากนั้นบริบททางการเมืองดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าการสังกัดกลุ่มพลังทางสังคมใด ๆ นั้นไม่ได้เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าบุคคลหรือคณะบุคคลเหล่านั้นจะดำรงอยู่ในสถานะนั้นไปตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงอยู่ภายใต้บริบททางการเมืองที่มีความขัดแย้ง ลึกถื่น และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ๆ อย่างสังคมการเมืองไทย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการพิจารณาคณะราษฎรในฐานะที่เป็นกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองไทยในช่วงพ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2490 ผ่านแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 สามารถที่จะอธิบายได้ว่าการเกิดขึ้นของคณะราษฎรเริ่มต้นจากการก่อตัวของกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มเล็ก ๆ ก่อนที่จะขยายเป็นกลุ่มย่อย ๆ ภายในอีกจำนวนหลายกลุ่ม นอกจากนี้ในแต่ละกลุ่มยังมีลักษณะของ

การเข้าไปมาของสมาชิก และบางคนก็หลุดออกไปจากกลุ่ม ทั้งที่เกิดจากความตั้งใจที่จะออกเอง และถูกทำให้ออกไปด้วยปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งการเลื่อนไหลในลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นนับตั้งแต่การก่อตัวเรื่อยมาจากระทั่งถึงจุดที่นักวิชาการลงความเห็นว่า เป็นจุดสิ้นสุดของการครองอำนาจนำของกลุ่มผู้ก่อการ จากลักษณะของการเลื่อนไหลของกลุ่มทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้เอง ผู้เขียนจึงมีข้อคิดเห็นว่าการที่จะอธิบายการกระทำ หรือนำความคิดของตัวบุคคลที่ยึดโยงอยู่กับ “ความเป็นคณะราษฎร” ไปอธิบายหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมือง และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการนั้น ๆ จำเป็นจะต้องตระหนักเสมอว่าภายใต้ความเป็นคณะราษฎรดังกล่าวนี้ มันไม่ได้มีความแน่นอน ตายตัว แข็งทื่อ หากแต่มันมีลักษณะของการเลื่อนไหลไปมาอยู่ตลอดเวลา

แต่อย่างไรก็ดี การอธิบายของผู้เขียนในครั้งนี้นี้ยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ดังนั้นเองผู้เขียนจึงคาดหวังว่างานชิ้นนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดข้อถกเถียงหรือมีการอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในวงวิชาการต่อไป

บรรณานุกรม

- แก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2557). การเมืองว่าด้วยการต่อสู้ทางชนชั้นในประเทศไทยจาก พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2549 (วิทยานิพนธ์ดุสิตวิทยบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์.
- คำแถลงการณ์ของรัฐบาล. (2476, 1 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 50. หน้า 7-9.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2547). **ปฏิวัติ 2475.**

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

_____. (2560). **ปฏิวัติ 2475** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการ

ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาติรี ประภิตนทการ. (2552). **ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร : สัญลักษณ์ทาง**

การเมืองในเชิงอุดมการณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ณัฐพล ใจจริง. (2559). **กบฏบวรเดช: เบื้องแรกปฏิปกษ์ปฏิวัติสยาม 2475.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ณัฐพล ใจจริง. (2562). คำนิยม ใน ศรัณยู เทพสงเคราะห์. **ราษฎรธิปไตย : การเมือง**

อำนาจ และทรงจำของ(คณะ)ราษฎร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ดำริห์ ปัทมะศิริ. (2505). **ยี่สิบเจ็ดรัฐบาลใน 26 ปี.** อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนาง

เจียมวิเศษกุลปกิจ ณ วัดไตรมิตรวิทยาราม พระนคร.

ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2543). **2475 และ 1 ปี หลังการปฏิวัติ.**

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2533). **ความคิดความรู้และอำนาจในการปฏิวัติสยาม**

2475. กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส.

_____. (2547). **การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า**

เจ้าอยู่หัว ศึกษากระบวนการจัดการ "ความจริง" ว่าด้วยพระมหากษัตริย์

นักประชาธิปไตย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและ

นวัตกรรม.

_____. (2553). **การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475.** กรุงเทพมหานคร: ฟ้าเดียวกัน.

ประยูร ภมรมนตรี. (2518). **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า.** กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.

- _____ . (2525). **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า**. บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด.
- ปรีดี พนมยงค์. (2542). **เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์ทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน.
- _____ . (2557). **บางเรื่องเกี่ยวกับการตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย. เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475 (พิมพ์ครั้งที่ 8)**. กรุงเทพมหานคร: ชนนิยม.
- ปັນ บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง. (2475). **สยามรัฐเปลี่ยนแปลงการปกครอง แผ่นดินอย่างมีพระราชพิธีอยู่ใต้พระธรรมนูญการปกครอง**. พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์.
- พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2524). **ชีวิตของประเทศ. เจริญวิทย์การพิมพ์**.
- พระมหามนตรี ศรีอภิศรรัชสมุหะ. (2508). **บทความของพระมหามนตรี ศรีอภิศรรัชสมุหะเขียนให้เป็นอนุสรณ์แด่ท่านผู้ล่วงลับไปสู่สุคติภพแล้ว**. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาเอก หลวงศุภชลาศัย ป.ม.,ท.ช. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส. โรงพิมพ์การศาสนา.
- ภูธร ภูมะธน. (2521). **ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 และพ.ศ. 2481 (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต)**.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์.
- ภูริ พวงศ์เจริญ. (2560). **การเมืองหลังการปฏิวัติสยาม: พลวัต พัฒนาการ และชะตากรรมของระบบไร้พรรค**. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- _____ . (2563). **การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (พ.ศ. 2475-2540)**. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยาสุกิจิ ยาตาเบ. (2563). **การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน
- รำไพพรรณณี, สมเด็จพระหม่อมเจ้าหญิง. (2516). **พระราชบันทึกทรงเล่า. เบื้องแรกประชาธิปไตย บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ สมัย พ.ศ. 2475-2500**. สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย.
- วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (2475). **การเมืองการปกครองของกรุงสยาม**. พระนคร : ไทยใหม่.
- วีรชน เกษสกุล และวัชรพล พุทธิรักษา. (2565). “การจัดวางความคิดทางการเมือง: แนวทางการวิเคราะห์การก่อตัวทางสังคมของกลุ่มคณะราษฎร” **วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา**, 16(2): 1-13.
- วีรชน เกษสกุล และศิริวิชญ์ จามพัฒน์. (2565). “จาก “คณะราษฎร 2475” ถึง “คณะราษฎร 2563”: ร่องรอยของแนวความคิด #ให้มันจบที่รุ่นเรา” **รัฐศาสตร์พิจารณา**, 9(17): 1-25.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2533). ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **ความคิดความรู้และอำนาจในการปฏิวัติสยาม 2475**. กรุงเทพมหานคร: เอดิชั่น เพรส.
- สมุทวณิช และกนก วงษ์ตระหง่าน. (2526). **ภาษากับการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2532). **ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2492**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____. (2555). เสรีไทยตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทยเรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศรีบูรณะคอมพิวเตอร์ การพิมพ์.
- สภาผู้แทนราษฎร. (2475). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475. กรุงเทพมหานคร.
- สภาผู้แทนราษฎร. (2476). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476. กรุงเทพมหานคร.
- สภาผู้แทนราษฎร. (2483). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/2483. กรุงเทพมหานคร.
- สุชิน ตันติกุล. (2557). รัฐประหาร พ.ศ. 2490. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พีเพรส
- _____. (2553). แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่ สอง (พ.ศ. 2491-2500) พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : พีเพรส.
- สุพจน์ ด้านตระกูล. (ม.ป.ป). ความรับผิดชอบของคณะราษฎร. นนทบุรี: สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม.
- เสถียร อ้น ศุภโสภณ. (2535). ชีวิตและการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช. กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ โครงการ ๖๐ ปี ประชาธิปไตย.
- หจข.(2) สร.0202.35/26 บัญชีรายนามและตำแหน่งหน้าที่ราชการของผู้ก่อการฯ 24 มิ.ย. 2475

หลวงโหมรอนราษฎร. (2520). **ชีวประวัติของข้าพเจ้า**. อนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พันตำรวจโท หลวงโหมรอนราษฎร. กรุงเทพมหานคร: บุญส่งการพิมพ์.

Gramsci, A. (1971). In Hoare, Q. & Smith, D. N. (Eds. & Trans.). **Selections
from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci**. London :
Lawrence Wishart.